રાસમંદિર

લેખક અને પ્રકાશક :

ગોકુલદાસ દ્વારકાદાસ રાયચુરા,

તંત્રીઃ "શારદા".

ચિત્રકારઃ

રવિશંકર શિવશંકર પંડિત.

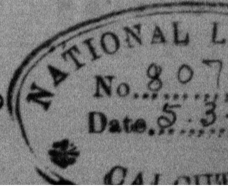
સોલ એજન્ટસઃ

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ.

વડોદરા.

સંવત ૧૯૮૪. ઈ. સ. ૧૯૨૮.

કીંમત રૂ. ૧-૦-૦

મુદ્રણસ્થાનઃ લુહાણામિત્ર સ્ટીમ પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ, વડોદરા.

મુદ્રક : અંબાલાલ વિઠ્ઠલભાઇ ઠક્કર.

[તા. ૧૫-૧૦-૧૯૨૮]

આવૃત્તિ ૨ જી

પ્રત ૧૦૦૦

ભૂમિકા.

[પહેલી આવૃત્તિ]

આપણા દેશની સ્ત્રીઓની ઉન્નતિમાં આપણી ઉન્નતિ સમાયલી છે; આપણા દેશની સ્ત્રીઓના સુખમાં આપણું સુખ સમાયલું છે. એ ઉન્નત ભાવનાને અંગે હાલમાં ગુજરાતમાં સ્ત્રીકેળવણીનો પ્રચાર દિન પ્રતિદિન વધતો જાય છે. સ્ત્રીઓને સારૂં, સરસ અને ઉપયોગી વાંચન આપવાનો વિચાર દરેક સ્થળે પ્રસરી રહ્યો છે. સ્ત્રીઓમાં વાંચનનો શોખ વધે; કેળવણીનાં શુભ સૂત્રોથી તેમનું જીવન અંકિત થાય; ગુજરાતમાં જે નવીન ચેતનની સ્ફુરણા થઇ છે તેમાં ગુર્જર–સુંદરીઓ ઉપયોગી ભાવ ભજવે, એ ગુજરાતના દરેક સપૂતની આંતર ઇચ્છા છે–હોવી જોઇએ ટૂંકમાં ગુજરાતમાં સ્ત્રીઉપયોગી સાહિત્યની વૃદ્ધિ અર્થે જેટલા પ્રયત્નો થાય એટલા વધારે જરૂરિયાતના છે.

સ્ત્રીવર્ગમાં ગીતગરબા ને રાસની અસર હંમેશાં ઘણી સચોટ થાય છે. કુદરતે તેમનામાં મીઠો કંઠ અને મધુર હલક આપેલી હોવાથી ગીતથી જે આંદોલનો ઉત્પન્ન થાય છે તેની અસર દરેક હૃદયમાં થાય છે–થવી જોઇએ. ગુજરાત જ જેની જનની છે એવા ગરબા, રાસ અને ગીતો આજે પણ ગુજરાતના (ગુજરાતમાં કાઠિયાવાડનો સમાવેશ ગણેલો છે) ખૂણેખૂણામાં રાજમહેલથી તે ઝૂંપડીમાં વિદ્વાન્ તેમ જ અભણ સ્ત્રીવર્ગમાં ઉત્સાહ અને ઉમંગથી ગવાય છે. ગુજરાતમાં સરસ્વતીદેવીનો પ્રથમ પ્રસાદ મેળવનાર નાગર–સન્નારીઓ તેમ જ અન્ય ઉચ્ચ કોમમાં ગરબી–ગરબા ને રાસ લેવાનો પ્રચાર બહુ જ સારા પ્રમાણમાં છે. તેઓના વર્ગમાં

ગવાતાં ગીતો ઘણાં ઉપયોગી થઇ પડે છે અને પોતાના જ્ઞાનપ્રભાવથી આ સન્નારીઓ ગુજરાતની પ્રગતિમાં મુખ્ય ભાવ ભજવે એવી દરેક આશા તેમને માટે રાખી શકાય છે. સૌરાષ્ટ્ર તેમ જ હાલાર દેશના ઘણાખરા ભાગમાં જો કે સ્ત્રીઓ અભણ હોય છે છતાં પણ ત્યાંની ઇતિહાસપ્રસિદ્ધ રજપૂત જાતિ તેમ જ ખવાસ, આહિર, મેર વગેરે જાતિની સુંદરીઓ જે ગીત તથા રાસ લે છે તે બેશક એક વખત અનુભવવા યોગ્ય છે. તેઓના કોકિલ-કંઠ સાથે સાદું નૃત્ય અને તેમની મધુર હલક સાથે નિર્દોષતા, ઉત્સાહ અને ઉમંગ જોતાં એવા થોડા જ મનુષ્ય હોય છે કે જેનું હૃદય આ નિર્દોષ આનંદથી દ્રવતું ના હોય. કેટલાંક નાનાં ગામડાંઓમાં દરેક પૂર્ણિમાએ ચાંદનીમાં સ્ત્રીઓ રાસ લે છે. ગામડાની શાંતિ, ગ્રામ્ય પોષાક, ગ્રામ્ય ભાષા, મીઠો કંઠ, ચાંદનીનો સુંદર વ્યોમમંડપ-એમાં એક સુંદરી ધીમું ધીમું ઢોલક વગાડતી હોય ત્યારે ગરબા, રાસડા તથા ગીતની હલક ને હીચ સાંભળવી-અનુભવવી એ પણ જીવનની એક અણમૂલ ઘડી છે એમ વગર શંકાએ કહેવું જોઇએ. તે જ પ્રમાણમાં શહેરમાં શરદુત્સવ-પ્રસંગે શહેરની નાજુક સુંદરીઓના ઘંટડીના જેવા મૃદુ સૂરમાં ગવાતા ગરબાઓથી જે આનંદ મળે છે તે અવર્ણનીય છે.

જમાનો બદલાયો છે. સર્વ સ્થળે કેળવણી, દેશ-સેવા અને બંધુ-પ્રેમનો ધ્વનિ ગાજી રહ્યો છે. એ વખતે સ્ત્રીવર્ગમાં ગવાતાં ગીતોમાં કંઇ નવું ચેતન સ્ફુરે એવા ગરબા, રાસ તથા ગીતમાં જો દેશોન્નતિના, બંધુ-પ્રેમના અને એકતાના શુભ વિચારો દાખલ થાય તો ભવિષ્યની પ્રજાને ઘણું ઉપયોગી થઇ પડે, એ સર્વ કબૂલ કરે છે.

ગુજરાતમાં "ઇંદુકુમાર" થી સ્નેહ-લગ્નની ભાવના સતેજ કરનાર રા. કવિ નાનાલાલના "નાના નાના રાસ" વાંચ્યા પછી મને સ્ફુરણા થઈ કે આ ક્ષેત્ર જેમ વધારે ખેડાય તેમ વધારે લાભપ્રદ

છે, તેમ જ તે વધારે જરૂરનું છે. આ નાનકડા "રાસમંદિર"નો ગુર્જર-પ્રજામાં દેખાવ એ સ્ફુરણાને અંગે થયો છે, એટલે રા. કવિનો હું સહૃદય આભારી છું. એ ઉપરાંત મને જેમ યાદ છે તેમ, મારી સ્વર્ગસ્થ ભગિની મારા બાળપણમાં માતા જ્યારે ગૃહકાર્યમાં હોય ત્યારે મને ખુશી રાખવા જે જે ગીતો ગાતી તેના સૂર, તેની હલક અને તે ગીતોના ભણકાર હજુ પણ મારા કર્ણમાં રમી રહેલા હોય તેમ ભાસ થાય છે. તે આધારે આ "રાસમંદિર" લખાયું હોય તો કંઇ પણ શંકા નથી; અને આજે મારી એ સ્વર્ગસ્થ બહેન સ્વર્ગમાંથી પણ પોતાના ગીતનો પ્રતિઘોષ સાંભળી ખુશી થતી હોય એમ મને દેખાય છે. મારી પાસે જે હાલરડું હંમેશ ગાવામાં આવતું હતું તેનો જ રાગ "વીરનું હાલરડું" એ રાસમાં મેં ઊતાર્યો છે.

આ "રાસમંદિર" માં બની શકે તે પ્રમાણમાં સ્ત્રીઓ સહેલાઇથી ગાઇ શકે તેવા લોકપ્રિય ઢાળ આપ્યા છે; છતાં કોઇ કોઇ ઠેકાણે સાખીઓ ઊમેરી છે અને મૂળ ઢાળમાં યોગ્ય પ્રમાણમાં શબ્દોનો કેટલોક ફેરફાર કર્યો છે. વિષયોમાં જેમ બને તેમ સહેલાઇથી સમજી શકાય, વિચારશ્રેણિનું ખંડન ન થાય, એવા સાદા પ્રસંગો ગોઠવ્યા છે. "સહુ સાથે મળી", "એકતા", ' ગૃહકેળવણી ", "સુંદર ગૃહ", "સાસરિયું" ઇત્યાદિ ઘણાખરા રાસમાં સ્ત્રીધર્મ, ગૃહકેળવણી, બાંધુપ્રેમ, સેવાધર્મ, સંપ, સ્વદેશપ્રીતિ, વગેરેના વિચારો ઊતાર્યા છે. "ગોવાલણ", "બાળપણની ઝાંખી યાદ", "મુગ્ધાનું પ્રથમ પત્રવાંચન", "પાણી-શેરડે" ઇત્યાદિ રાસ નિર્દોષ આનંદને અર્થે યોજેલા છે. બની શકે ત્યાં સુધી ભાષા સરળ અને સ્ત્રીઓ સમજી શકે તેવી રાખી છે. ગુર્જરી ભાષાની મૃદુતા, માધુર્ય અને લાલિત્ય તેમાં જળવાય છે કે નહિ, તેની તુલના સંગીતરસિક સન્નારીઓ તેમ જ વાચકવર્ગ પર મૂકવી વધારે યોગ્ય છે. મારી એવી સતત ઇચ્છા છે કે ગુજરાતની ગૃહકુંજોમાં

ગીત-ગરબા-રાસ ચિરંજીવ રહી ગુજરાતમાં શુભ આંદોલનો પ્રસરાવે અને ગુજરાત હિંદની પ્રગતિમાં પોતાનો પણ કંઇ અંશ અર્પવામાં સામર્થ્ય ધરાવે.

સંગીતરસિક સન્નારીઓને આ “ રાસમંદિર ” જલદીથી મળી શકે તે માટે મારા આત્મબંધુ રા. રા. સત્ત્વસુખરામ વીરસુખરામ હોરા, બી. એ. એમણે મારામાં વખતોવખત એ વિચારને સ્ફુરાવી અને પોષી ત્વરાથી આ નાનકડું પુસ્તક બહાર પડાવ્યું છે, તેને માટે તેમનો હું હંમેશનો આભારી છું. તેમ જ વખતોવખત યોગ્ય સૂચના તથા મારાં અન્ય રોકાણોમાં મને આ પુસ્તકને લગતી કેટલાક પ્રકારની ઉપયોગી મદદ કર્યા માટે મારા મિત્રો રા. રા. નટવરલાલ કરસનદાસ થાણાવાળા તથા રા. રા. નૃસિંહપ્રસાદ ત્ર્યંબકલાલ વૈદ્યનો હું આ તકે આભાર માનું છું.

અંતમાં બાલિકા, ગૃહિણી તથા માતા તરીકે ગુર્જર-સુંદરીઓ પોતાના કર્તવ્યનું પરિપાલન કરે, સેવિકા બની દેશભાંડુનાં દુઃખ નિવારે તેમ જ મારાં ગુર્જર ભાંડુમાં સેવાધર્મના, કેળવણીના અને દેશોદ્ધારના શુભ વિચારો પ્રેરે, એવી પ્રેમસ્વરૂપ પરમાત્માને નમ્ર પ્રાર્થના સાથે સાહિત્ય-મંદિરમાં ગુર્જરી દેવીના ચરણમાં આ પુષ્પ ધરતાં હૃદયમાં અવર્ણનીય આનંદ થાય છે.

વસંતપંચમી
મુંબાઇ
સંવત્ ૧૯૭૧.

ગોકુલદાસ દ્વારકાદાસ રાયચુરા.

આદિવચન.

[આવૃત્તિ બીજી]

રાસમંદિરની પહેલી આવૃત્તિ પછી આજે આ બીજી આવૃત્તિ પ્રગટ થાય એ સમય દરમ્યાન મહાગુજરાતની ગૃહલક્ષ્મીઓએ રાસ-સાહિત્યની રસમંડલીઓ જમાવી છે. આજે કાવ્યપ્રદેશમાં રાસ-સાહિત્ય માનભર્યું સ્થાન ભોગવતું થયું છે, ઠેર ઠેર રાસની રમઝટ જામતી જાય છે અને રાસયુગની રસભરી રાત્રીનો ચંદ્રમા આજે ગુર્જરસુંદરીને આંગણે આંગણે દૂધનાં તેજ પૂરી રહ્યો છે. એવે વખતે રાસમંદિરની બીજી આવૃત્તિ સત્વર બહાર પડે એ માટે સંગીત-રસિક બહેનો અને કેટલાક સ્નેહી મિત્રોનો ખાસ આગ્રહ વધ્યો. પરિણામે 'શારદા' પુસ્તકપ્રકાશન વિભાગની ૧૯૨૮ ની યોજનામાં આ બીજી આવૃત્તિને સ્થાન મળ્યું. આ બીજી આવૃત્તિ ક્યારની યે ગુર્જરસુંદરીઓના કરકમલમાં આવી ગઇ હોત; પણ મારા જાહેર-જીવનનાં અન્ય રોકાણોને લીધે અત્યારસુધી તેમ બની શક્યું નથી તેથી રાસપ્રિય બહેનો મને જરૂર ક્ષમા કરે.

રાસમંદિરના રાસ આજે કન્યાશાળાઓમાં, જાહેરસંમેલનોમાં, સંસ્કારી કુટુંબોમાં અને ગુર્જરસુંદરીના મીઠા હલકભર્યા કોકીલકંઠમાં યોગ્ય સ્થાન પામેલ છે. સંગીતપ્રિય ગુજરાતે એને સત્કારેલ છે; અને આજે આ બીજી આવૃત્તિ, કે જેમાં કેટલાક નવા રાસ ઉમેર્યા છે, એનો પણ સુંદર સત્કાર થશે એવી મારી દૃઢ શ્રદ્ધા છે.

રાસમંદિરની આ બીજી આવૃત્તિ સચિત્ર બની છે, અને રા. રવિશંકર પંડિત બી. એ, જેવા કલાભર્યા અને પ્રસિદ્ધ ચિત્રકારનો એ વિષયમાં મને સહકાર મળ્યો છે, એ માટે એ બંધુનો આભાર.

ભાષા અને જોડણીની દૃષ્ટિએ આ આવૃત્તિની શુદ્ધિ જાળવવા માટે આપણા જાણીતા યુવાન ભાષાશાસ્ત્રી, મારા મિત્ર રા. ભરતરામ ભાનુસુખરામ મહેતાએ આ પુસ્તકના છાપકામ ઉપર દેખરેખ રાખી મને આભારી કર્યો છે. એ બંધુનો એ માટે હું ઋણી બન્યો છું.

ગુર્જરસુંદરી આ રાસમંદિરના રાસ ઝીલે અને ઝીલાવે એ આશાસહિત એ રાસભક્ત ગુજરાતણ બ્હેનને આવતે વર્ષે 'શારદા' પુસ્તકપ્રકાશન વિભાગ તરફથી 'રાસવલ્લભ' નામક મારા નવા પચાસ રાસનું પુસ્તક આપવાનું વચન આપું ?

'આનંદભવન'
ચોરવાડ
ભાદરવી પૂર્ણિમા સં. ૧૯૮૪ } ગોકુલદાસ દ્વારકાદાસ રાયચુરા.

રા. રાયચુરાકૃત અન્ય પુસ્તકો.

સ્નેહપૂર્ણા (સચિત્ર)	રૂા. ૩-૦-૦
રાયચુરાની રસીલી વાર્તાઓ (સચિત્ર) આવૃત્તિ ૨ જી	૧-૮-૦
વ્યાસજીની વાર્તાઓ (સચિત્ર)	૧-૮-૦
કાઠિયાવાડની લોકવાર્તાઓ (સચિત્ર)	૧-૮-૦
કાઠિયાવાડી દુહા (સચિત્ર)	૧-૦-૦
સોરઠી વીરાંગનાની વાર્તાઓ (સચિત્ર) તૈયાર થાય છે.	૨-૦-૦
રસિયાંના રાસ (સચિત્ર)	૧-૦-૦
કાઠિયાવાડની લોકવાર્તાઓ (ભાગ ૨ જો)	૧-૮-૦
નવગીત	૦-૬-૦

મળવાનું ઠેકાણું:
પુસ્તકાલય સહાયક મંડળ લી. વડોદરા
મેસર્સ બેચર મેઘજી એન્ડસન્સ, રાજકોટ.

સ્વ. સૌ. ઉમિયાગૌરી ર. ઠક્કર.

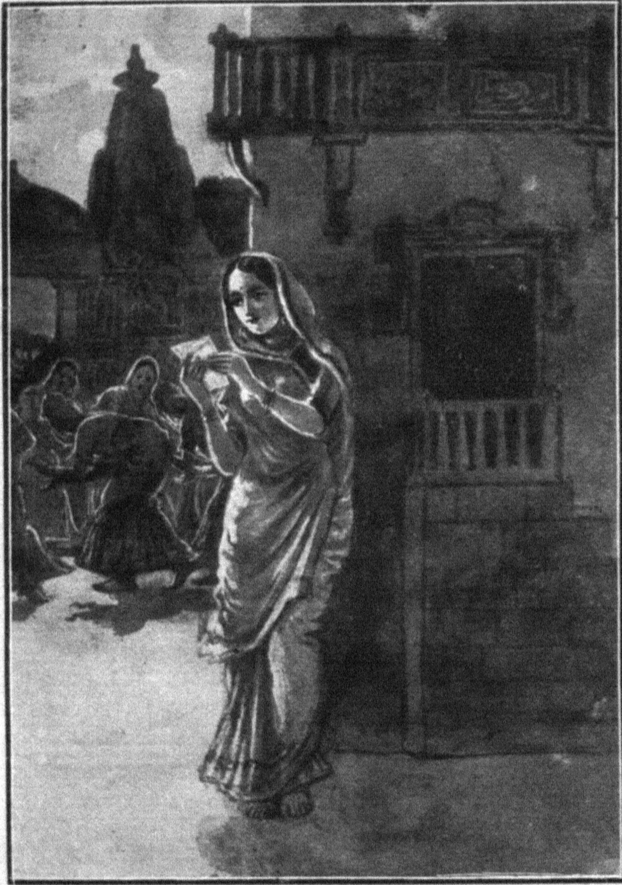
જોશી આર્ટ, કોટ, મુંબઈ.

અર્પણ

ગૃહિણીના કલ્લોલ જેને ગૃહઆંગણે નિત્ય થતા હતા, માતાનાં વાત્સલ્ય જેના જીવનમાં સદાય ભરપૂર હતાં, સ્ત્રીજીવનના ઉદ્ધારની વાતે જેને શબ્દે શબ્દે ભરી હતી, એવાં સ્વર્ગસ્થ બહેન સૌ. **ઉમિયાગૌરી** રતિલાલ ઠક્કરને આ 'રાસમંદિર'ની બીજી આવૃત્તિ અર્પણ કરતાં આનંદ થાય છે.

—રાયચુરા.

અનુક્રમણિકા.

ચિત્રકારઃ] [રા. રવિશંકર પંડિત.

મુગ્ધાનું પ્રથમ પત્રવાંચન પૃષ્ઠ ૨૫

જોશી આર્ટ કોટ–મુંબઇ.

રાસમંદિરે

(ઢાળ: પ્રગટ્યા શ્રીકૃષ્ણ મન ભાવતા રે લોલ !)

બે'નાં ! પધારો રાસમંદિરે રે લોલઃ
રાસના વિલાસ અણમૂલ જો !
બે'નાં ! પધારો રાસમંદિરે રે લોલ.

મંદિર શણગાર્યું સ્નેહ–ફૂલડે રે લોલઃ
સુંદર છે શબ્દ–સુવાસ જો !
બે'નાં ! પધારો રાસમંદિરે રે લોલ.

ઝૂલે તોરણ સૂર—તાલનાં રે લોલઃ
ઝળકે માણિક્ય સમ ભાવ જો !
બે'નાં ! પધારો રાસમંદિરે રે લોલ.

નીતિ–કુંકુમભર્યું આંગણું રે લોલઃ
પૂરી રંગોળી–સદ્બોધ જો !
બે'નાં ! પધારો રાસમંદિરે રે લોલ.

આશાભરી મારી બે'નડી રે લોલઃ
આશાભર્યા મારા રાસ જો !
બે'નાં ! પધારો રાસમંદિરે રે લોલ.

સહુ સાથે મળી !

(ઢાળઃ રાતલડી રળિયામણી, મનમોહનજી !)

બેનાં ! આવો રાસ ઝીલવા, સહુ સાથે મળી !
ગાઓ ગમતે રૂડાં ગીતઃ
શાણી સાહેલી, સહુ સાથે મળી !

વિદ્યારૂપી બાગમાં, ગૃહકેળવણી વેલ;
ધર્મપાણીથી સીંચતાં, તોડે મનના મેલ.

ફરવા જાઓ એ બાગમાં, સહુ સાથે મળી !
એ સુંદર સુવાસિત લે'રઃ
રસથી લેજો રે, સહુ સાથે મળી !—બેનાં૦

નીતિમંદિરમાં સદા, ધરી પ્રભુનું ધ્યાન;
કરો બંદગી સર્વદા, મનથી થઇ નિષ્કામ.

ગાઓ ગાથા સદા સત્યની, સહુ સાથે મળી !
પ્રભુપ્રેમ તણા જે પાઠઃ
નિત્યે પઢજો રે, સહુ સાથે મળી !—બેનાં૦

સંસારી શાળા મહીં, શીખજો સ્ત્રીના ધર્મ;
ક્ષમા દયા ને પ્રેમથી, કરજો સઘળાં કર્મ.

સંપી ચાલો સખી સ્નેહથી, સહુ સાથે મળી !
ઘરની શોભા ગૃહનારઃ
શાણી સમજો રે, સહુ સાથે મળી !—બેનાં૦

એક એક દાણો લઈ, મહેનત કરી અપાર;
કીડી પણ ઉદ્યોગથી, ભરે નિજ કોઠાર.
આળસ ત્યાગી સંચરો, સહુ સાથે મળી!
બની ઉદ્યોગી નિત્યે બે'નઃ
જગમાં ચાલો રે, સહુ સાથે મળી!—બે'નાં૦
શિયળ તણી સાડી સજો, જેમાં સદ્ગુણતાર;
સદ્વચન સતકાર્ય ને સદ્વિચાર શણગાર.
પહેરો પોષાક એ પ્રેમથી, સહુ સાથે મળી!
જેણે શોભા ધરે સંસારઃ
ગીતડાં ગાઓ રે, સહુ સાથે મળી!—બે'નાં૦

હો ! શાણી

(ઢાળઃ ગંગાની ગળણી ને જમનાનાં પાણી.)

નેહનાં નયણાં ને મંજુલ વાણી,
સાસરિયે જઈ ધરજે હો ! શાણી;
વા'લેરાં વા'લેરાં વચનોની લા'ણી,
સાસરિયે જઇ કરજે હો ! શાણી.

સ્નેહનું મંદિર ને શાંતિની શાળા,
ગૃહને બનાવી રે'જે હો ! બાળા;
સ્વામીની સેવાના પાઠો રસાળા,
ધ્યાન ધરીને પઢજે હો ! બાળા.

કુટુંબપ્રેમી ને સંસારે રહેમી,
સ્નેહી સુધા સમ બનજે હો ! બે'ની;
જીવનજ્યોત ને સત્યની ધૂની,
વિનય વિચારે જગાવે હો ! બે'ની.

સ્વામી સંતોષ ને સ્નેહ પ્રમાણી,
સેવિકા ધર્મને ધરજે હો ! શાણી;
સહનશક્તિ ને ધૈર્ય પિછાણી,
જગમાં વિચરજે સદા હો ! શાણી.

ભાભલડી !

(ઢાળ: સુંદર વેણુ વાગી, વેણુ વાગી.)

તારો કોડીલો કંથ દેખાડું,
ભાભલડી આવજે ! આવજે !
એનાં નયણાંનો નેહ ચખાડું,
ભાભલડી આવજે ! આવજે !

મીઠા ને મૃદુતા ભર્યા,
મધુરા એના બોલ;
વીર મારો વિનયી સદા,
હાસ્ય કરે અણમોલ.

એની જ્ઞાની–સિતારી સુણાવું,
ભાભલડી આવજે ! આવજે !
એના જીવનનો દેશ દેખાડું,
ભાભલડી આવજે ! આવજે !

વીર મારો સાગર સમો,
સરિતા ભાભી જણાય;
નિરખી સંગમ સ્નેહનો,
દિલ મારૂં હરખાય.

એની સેવાના લેખ બતાવું,
ભાભલડી આવજે ! આવજે !
એની આશાના લેખ વંચાવું,
ભાભલડી આવજે ! આવજે !

ચંદ્ર સમો મુજ વીરલો,
ચાંદની ભાભી ગણાય;
શીતળતા અમીરસ ઝરે,
કુટુંબ-જગ પોષાય.

તારા સૌભાગ્યદેવ બતાવું,
ભાભલડી આવજે ! આવજે !
તારા જીવનના પ્રાણ દેખાડું,
ભાભલડી આવજે ! આવજે !
તારો કોડીલો કંથ દેખાડું,
ભાભલડી આવજે ! આવજે !

ગુરુદેવ આવો ને !

(ઢાળ: ઝીણા ઝરમર વરસે મેહ.)

અમે યાચીએ મળીને સહુ બાળ,
ગુરુદેવ આવો ને !
અમ જીવન-જ્યોત ઉજમાળ,
ગુરુદેવ લાવો ને. ધ્રુવ.

શોક-મોહના તોફાની દરિયે,
જીવનનાવડું ડૂબે રે:
ડૂબે ડૂબે તરવાની આશા,
નાથનાવિક મનસુબે:
હો ! ગુરુદેવ આવો ને !

સંસારી વાડીમાં ક્લેશ-કચરો,
ઓઘભર્યો ભરાણો રે:
માળી બની નાથ વાડી શોભાવો,
ચેતન અનેરૂં આણો:
હો ! ગુરુદેવ આવો ને !

ઊષાં બાલુડાં શક્તિ, ખંત ને,

માગણી તેજના તારે રે!

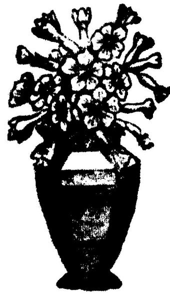
ઊષાં ઊષાં વાટલડી જુએ,

પૂર્વદિશાને આરે!

હો! ગુરુદેવ આવો ને!

અમે યાચીએ મળીને સહુ બાળ,

ગુરુદેવ આવો ને!

ગૃહકેળવણી

(ઢાળ: સખી વિરહી જનની પીડ વિરહી જાણે છે.)

રૂડી કેળવણી કઇ બે'ન ? કહેશો આજે રે;
જેણે સુધરે તમ સંસાર સુખના સાજે રે.

બાળા શાળાએ શીખતી આજ લેખન વાંચન સહુ;
વળી ભૂગોળ ને ઇતિહાસ ભૂમિતિ લેખાં બહુ.

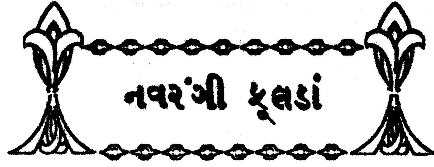
બીજગણિતના કંઇ પાઠ મોઢે કરીને રે;
કર્યો શાળાનો ક્રમ પાસ માન ધરીને રે.

એ કેળવણીનો લાભ બે'નાં લેજો રે;
પણ વીરની અરજી એક ધ્યાને ધરજો રે.

ગૃહ ગૃહિણીથી જ ગણાય બાકી મકાન ગણો;
ગૃહની શોભા ગૃહનાર નિત્યે એ જ ભણો.

એ ગૃહની કેળવણી કુટુંબે શાંતિ કરે;
એ કેળવણીનું સુખ સ્વર્ગ સમાન ખરે.

એ શિક્ષણથી સહુ નાર ગૃહદેવી જ ઠરે;
જે સુંદરીઓથી દેશ ઉદયની આશ ધરે !

નવરંગી ફૂલડાં

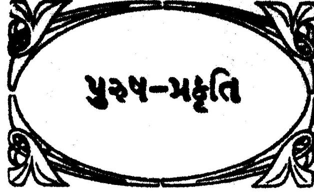
(ઢાળઃ ઓધવજી સંદેશો કહેજો શ્યામને.)

ભારત–માતાનાં સદ્ગુણી બાલુડાં !
નવીન વર્ષે સ્નેહભરી દિલ–છાબડી !
સુવાસ પ્રસરે સત્કીર્તિ સત્કર્મની,
લેજો એ નવરંગી નવલાં ફૂલડાં !—ભારત.

સંપત્તિ સંતતિ સ્નેહ સદા સુખ-સૂરથી,
વાગે જગસેવાની મધુરી મોરલી !
દેશભક્તિ ને રાજ્યભક્તિના તાનમાં,
વીસરો સઘળા સ્થૂળ ભાવના ભેદ જો !—ભારત.

ગાઓ ગુર્જરી ગિરાનાં ગુણ ગીતડાં,
પધરાવી મનમંદિર મૂર્તિ પ્રેમની;
નૂતન વર્ષની નવીન આશાવેલીનાં,
લેજો એ નવરંગી નવલાં ફૂલડાં !—ભારત.

પુરુષ-પ્રકૃતિ

(એક તાલે ગવાય છે.)

હીરો હેમથી શોભે, હેમ હીરે ઓપે,
એવી પુરુષ-પ્રકૃતિની જોડી જડી.

સ્નેહ-માર્ગ ઉપાસી, સુખદુઃખના સાથી,
જેવી વેલીની વૃક્ષથી પ્રીતિ મળી;
એવી પુરુષ-પ્રકૃતિની જોડી જડી.

જગ-પ્રેમ સરોવર આરે, પ્રભુ માનસ હંસલાં ચારે,
એકમેક પ્રીતિના તારે, બાંધ્યા કોલ કરી કિરતારે;

નરનારી તણી, સ્નેહલા'ણી ભરી,
જગને બક્ષીસ પ્રભુથી મળી;
એવી પુરુષ-પ્રકૃતિની જોડી જડી.
હીરો હેમથી શોભે, હેમ હીરે ઓપે,
એવી પુરુષ-પ્રકૃતિની જોડી જડી.

"જીવન-બાગ"

(ફરતાં ફરતાં ઝીલાય છે.)

બે'ન ! જો ને ! બે'કી રહ્યો જીવન-બાગ,
જ્ઞાન-કોકિલાનાદ, સત્ય મેનાનો સાદ.
પ્રેમ-પુષ્પને પરાગ— બે'ન.

પ્રસરી રહી પ્રભુતા અનેરી, શાંતિકુંજે જો જરા,
કર્તવ્યની છાયા સદા, પોષક શીતળ ને સુખકરા;
એ બાગમાં ઊડી રહ્યા, આનંદફુવારા ઘણા,
સદ્‌ગુણ-સમીરની લે'રમાં, રહેતી નહિ કાંઈ મણા.
જોઇ દિલડે આહ્‌લાદ, સેવાવેલડી સુહાગ,
પ્રેમ-પુષ્પને પરાગ— બે'ન.

વાંસલડી

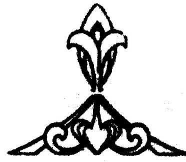
(ઢાળઃ હું શું જાણું વા'લે મુજમાં શું દીઠું ?)

વૃંદાવનમાં વાંસલડી વાગી,
વારી વારી સૂર દેતાં બ્રહ્મ-જ્યોત જાગી,
વૃંદાવનમાં વાંસલડી વાગી.

વાંસલડી-તાને વાછરડાં ઝૂલે,
યમુનાનીર-લહરી સ્તંભીને ડોલે;
ઘેલી બની વ્રજબાળા દોડી ઘરઘર ત્યાગી,
વૃંદાવનમાં વાંસલડી વાગી.

જંત્ર છે કે તંત્ર છે કે મોહિનીનો મંત્ર છે;
ઘેલી કીધી ગોપકન્યા વેરણી બની બંસરી;

બાળકને છોડી માતાઓ દોડી,
જીવન સાથે ઇશ્વર જોડી;
ભાન ભૂલી ગોપનારી બંસરી-લેહ લાગી,
વૃંદાવનમાં વાંસલડી વાગી.

ગોવાલણ!

(ઢાળઃ શીખ સાસુ જી દે છે રે વહુ જી! રહો ઢંગે.)

ખેતર ચાલી ગોવાલણુ રે, લઇ ભાત સુંડી ભરી;
મહી મટકી લીધી રે, સીકું નિજ હાથ ધરી.

નદીકાંઠડે ચાલે રે, ઊભા જ્યાં છોડ ઘણા;
ડગલેડગલે ગાતી રે, ગીતો નિજ નાથ તણાં.

ગામપાદરમાં વાડી રે, લીલીછમ શોભી રહી;
ઠંડો વાયરો વાય રે, સીમડિયુંની શાંતિ લહી.

ઊભી વડલાને ઓથે રે, મઢુલી છાજે છજી;
લીલી વેલડી લતાથી, અનેરો સાજ સજી.

બાળક રમતું'તું પાસે રે, વાછરડાં ગેલ કરે;
નિરખી હસતું બાળકને, પિતાનાં નયણાં ઠરે.

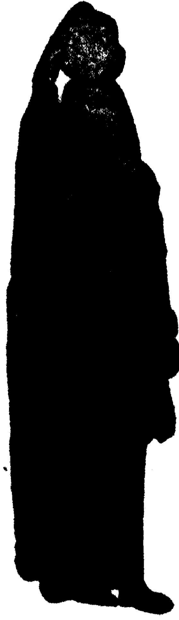
વાડ કાંટાની ખોલીને, ગોવાલણુ આવે વધી;
બાળી માતને છેટેથી, કૂદ્યું બાળ માડી! વદી.

આવી હર્ષે ઉપાડયું રે, બાળકને ચૂમી ભરી;
નિરખી પ્રેમેથી સ્વામીને, નયનથી વાત કરી.

મૂકી મટકીને સીકેથી, ઊતાર્યું ભાત બધું;
રૂડા રોટલા છોડીને, બાળકને બટકું દીધું.

બાળક ખેલે ને નાચે રે, હર્ષનો ઘૂંટ ભરી;
સાથે કુદરત નાચે રે, સુખોની શાંતિ ધરી.

ખાતાં સર્વ સંતોષે રે, નિહાળે વ્યોમ ભણી;
સુખી સર્વથી માને રે, જીવનનો આંક ગણી.

સુંદર ગૃહ

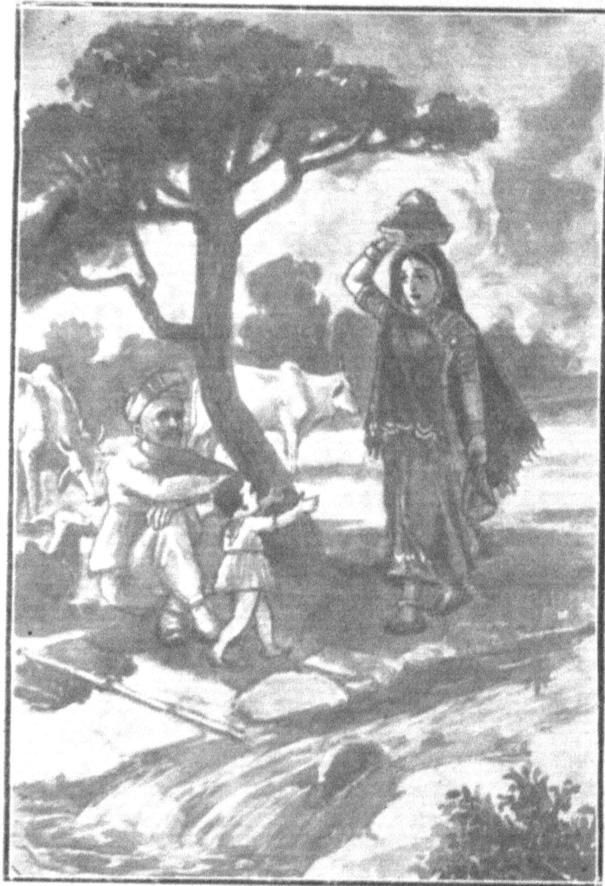
(ઢાળ: ઓધવજી ! સંદેશો કહેજો શ્યામને.)

હાસ હસે છે હેતભર્યું જ્યાં સુંદરી,
લા'ણી થાયે મંજુલ વાણીની સદા !
નયનોમાં જ્યાં નેહ તણી જ્યોતિ દીપે,
સંપ તણું જ્યાં ચાલે શાંતિરાજ જો !
સુંદર ગૃહમાં સ્વર્ગીય સુખડાં સાંપડે.

હૈડામાં જ્યાં પ્રેમ તણું ઝરણું ઝરે,
પોષે મીઠડાં વચનો અંતરવેલ જો !
સાદાઇ ને શૌચ તણા પાઠો ભણી,
અંતરના અજવાળે સઘળા મેલ જો !
સુંદર ગૃહમાં સ્વર્ગીય સુખડાં સાંપડે.

સત્યસ્નેહની સિતારીના સૂર જ્યાં,
ઊપજાવે આંદોલન દિન ને રાત જો !
બ્રહ્મજ્ઞાનનાં ગીતડાંના લલકારથી,
જાગે માનવઅંતરના સહુ તાર જો !
સુંદર ગૃહમાં સ્વર્ગીય સુખડાં સાંપડે.

[ચિત્રકાર :] ગોવાલણ [રા. રવિશંકર પંડિત.

પૃષ્ઠ ૧૪.

'જોશી આર્ટ' કાટ-મુંબઈ.

પ્રેમ કે કર્તવ્ય.

(ઢાળ : અંબોડા શિરપર શોભે છે સારા.
[વટસાવિત્રીના ગીતનો એક ભાગ.])

ક્ષત્રિય-ઝુંડો ભગવો ફરકતો,
હૃદયે હૃદયમાં શૂરાતન સ્ફુરતો;
અમને સદા યે એ ગમતો રે,
સ્વામી ! રણમાં સિધાવો.

નયનો અમીના અંજનથી ભરેલાં,
સેંથીમાં કુંકુમ-છાંટ તરેલા;
કેશ કળાથી ગૂંથેલા રે,
સુંદરી ! પ્રેમે રમીશું.

સૂર્યની માફક શોભતા વીરો,
ભાથે ભરીને અગણિત તીરો;
રણવાસે શોભે હમીરો રે,
સ્વામી ! રણમાં સિધાવો.

સુંદરી-મંદિર ધ્યાન લગાવું,
સંસારે સ્નેહની જ્યોત જગાવું;
પ્રેમના પાઠ વંચાવું રે,
સુંદરી ! પ્રેમે ઊડીશું.

દેશ-પ્રીતિની જ્યોત જગાવો,
સ્વર્ગની વાટનો અણુમૂલ લા'વો;
શાને ઓ ! નાથ ગુમાવો રે,
સ્વામી રણમાં રમી લો.

સૌંદર્ય-દેવીની મૂર્તિને નિરખી,
હૃદયે ભરેલી જે સુંદર સુરખી;
જાદુઈ પ્રેમની ભૂરકી રે,
સુંદરી ! પ્રેમે રમીશું.

ક્ષત્રિય-રાજને તલવાર વા'લી,
પ્રેમ-સુધારસ કર્તવ્ય-પ્યાલી;
પીતાં બનો કેમ ખ્યાલી રે,
સ્વામી ! રણમાં સિધાવો.

રાણીવાસે રમણી તું રૂપાળી,
સજતી ઉષા સમ શોભીતી સાડી;
નયણાં ઠરે એ નિહાળી રે,
સુંદરી ! પ્રેમે ભીડીશું.

રણવાટને રાણીવાસ પ્રમાણ્યો,
પ્રેમમાં શૌર્યના તત્ત્વને આણ્યો;
સમશેરને વા'લી જાણ્યો રે,
સ્વામી ! રણમાં સિધાવો.

તુજને છોડી કેમ જાઉં હું બાળા,
તારા જીવનના જે પાઠો રસાળા;
લલના એ લાલિત્યવાળા રે,
પ્રેમમાં સાથે પઢીશું.

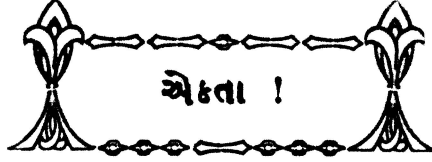
કહો તો સ્વામી હું સાથમાં આવું,
દુશ્મનદળને મારી હઠાવું;
ક્ષત્રિય-તેજ જગાવું રે,
સ્વામી ! રણમાં સિધાવો.

ક્ષત્રિય-ધર્મને યાદ કરીને,
કર્તવ્યમંત્રનું ધ્યાન ધરીને;
વિજયમાળ વરીને રે,
સ્વામી ! રણમાં રમી લો.

* * * *

પ્રેમકર્તવ્યની તુલના કરીને,
દેશપ્રીતિનું ધ્યાન ધરીને;
ક્ષત્રિય-શૌર્ય ધરીને રે,
સ્વામી રણમાં જીત્યા !

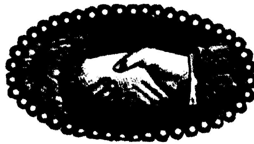
એકતા !

(ઢાળ : વા'લા માસ અસાડીલો મેઘ.)

તજી સર્વે આ ભિન્ન વિચાર, સ્નેહનો સાથ ધરો,
સૌનો એક જ સરજનહાર, શાને જૂદાઇ કરો;
કોણ હિંદુ મુસલમીન જાત, પારસી ખ્રિસ્તી ગણો,
સઘળાં એક જ તાતનાં બાળ, એકતા-પાઠ ભણો.

કોઈ ઉપાસે કૃષ્ણને, કોઈ ભજે હોરમઝદ,
ક્રાઇસ્ટને કો સેવતા, કો માને મહમદ;
સર્વ ધર્મના સૂત્રમાં, સત્ય પ્રેમ ને નેક,
જૂદા જૂદા માર્ગ છે, અંતે એકનું એક.

હિંદ ઊભું આશાના કિનારા ભણી,
સંપ કેળવણી શુભ આંક ગણી;
તજી "હુ" "તું"ની મારામારી ઘણી,
હવે માળા જપો સહુ ઐક્ય તણી.
તજી સર્વે આ ભિન્ન વિચાર, સ્નેહનો સાથ ધરો.

સમજીને ચાલો હો ! વા'લાં

(ઢાળ: ગાડી આવી ગુજરાત.)

વસમી છે જીવનવાટ,
સમજીને ચાલો હો ! વા'લાં.
જ્ઞાનીને સે'લી એ વાટ,
સમજીને ચાલો હો ! વા'લાં.

પ્રભુતેજનો અંશ આ, પ્રભુતેજમાં જાય,
વિકાસક્રમના માર્ગની, લઇને અનુભવની સહુ છાંય;
સમજીને ચાલો હો ! વા'લાં.

ખનિજ-માર્ગ પૂરો કરી, ઝાડપાન સહુ થાય,
જોઇ જીવનમાર્ગને, પશુ પ્રાણીયોનિમાં જાય;
સમજીને ચાલો હો ! વા'લાં.

જ્ઞાન લઇને સર્વનું, સમજી સઘળા મર્મ,
ઉત્તમ માનવ દેહને, પામી જુએ જગતના ધર્મ;
સમજીને ચાલો હો ! વા'લાં.

સીધે રસ્તે ચાલતાં, જલદી પહોંચી જવાય,
પણ રસ્તા પર મોહની, માયા જોઇ સહુ લલચાય;
સમજીને ચાલો હો ! વા'લાં.

એક બાજુ આશા ઊભી, નવલા ધારી રંગ,
ખેંચાયે સહુ જીવડા, જ્યમ ઝીપલાયે દીપે પતંગ;
સમજીને ચાલો હો! વા'લાં.

ક્રોધ મોહ મત્સર તણી, બજાર બીજી ભરાય,
જ્ઞાનવિહોણાં માનવી, જોતાં અટકી તહીં ઊભરાય;
સમજીને ચાલો હો! વા'લાં.

માયાના બહુ ડુંગરા, ડગલે ડગલે જાણ,
કોઇ પડે કોઈ ચઢે, જોઇ તૃષ્ણાની ખોટી ખાણ;
સમજીને ચાલો હો! વા'લાં.

વિકાસક્રમના માર્ગનો, વિકટ ઘણો છે પંથ,
જ્ઞાનચરણુથી ચાલતાં, આવે જલદીથી એનો અંત;
સમજીને ચાલો હો! વા'લાં.

જેવાં જેનાં કર્મ છે, તેવું તેને ભાન,
સોબત મળતાં સત્યની, થાશે સર્વે રસ્તાનું જ્ઞાન;
સમજીને ચાલો હો! વા'લાં.

વિવેકનાં વસ્રો ધરી, વિનય—લાકડી હાથ,
વિકાસક્રમના માર્ગમાં, કરજો પ્રેમસાથીનો સાથ;
સમજીને ચાલો હો! વા'લાં.

જ્ઞાન–ભોમિયો સર્વદા, સીધે રસ્તે જાય,
ગુરુચરણને પામવા, ઉત્તમ સમજો એ જ ઉપાય;
સમજીને ચાલો હો! વા'લાં.

વા'લા રસમાળી.

(ઢાળ: સુંદર વેણુ વાગી, વેણુ વાગી.)

આ જીવન-વેલને પોષો,
  હો ! વા'લા રસમાળી ! રસમાળી !

સ્નેહ-સુધા-સલિલથી સીંચો,
  હો ! વા'લા રસમાળી ! રસમાળી !

  બ્રહ્મ-ઉદ્યાને ઊપજી,
  સુંદર જીવન-વેલ;
  વિશ્વ-વાયુની સેરમાં,
  ખેલે જગના ખેલ.

અમીરસથી એ વેલડી ભીંજો,
  હો ! વા'લા રસમાળી ! રસમાળી !

જગ-કુંજે એ વેલડી સુહાવો,
  હો ! વા'લા રસમાળી ! રસમાળી !

જ્ઞાન-વૃક્ષના સાથમાં,
અખંડ એની પ્રીત;
વળગી રહી એ વેલડી,
ધરી નાથનું ચિત્ત.

એ વેલીને વૃક્ષે ચઢાવો,
હો ! વા'લા રસમાળી ! રસમાળી !

એ અરજી અનેરી સ્વીકારો,
હો ! વા'લા રસમાળી ! રસમાળી !

મુગ્ધાનું પ્રથમ પત્રવાંચન.

(ઢાળ: ઓધવજી ! સંદેશો કહેજો શ્યામને.)

શોભે રૂડી શરદ પૂનમની ચાંદની,
રંગીને રજની રૂપેરી રંગથી;
સામે શોભે નવયૌવનની સુંદરી,
ચંદ્રિકા આકાશેથી જ્યમ ઊતરી ! શોભે.

આવી ઊભી છોડી સર્વે સાથને,
એકાંતે નિજ મંદિરના મુખભાગમાં;
નીચે ઉપર નિરખે ધીમી દૃષ્ટિથી,
જાણે સરતી સરિતા ચાલી જાય જો ! શોભે.

રગરગમાં જાગી છે જ્યોતિ પ્રેમની,
આતુરતાને સાગર ઝોકાં ખાય જો;
જાણે કોઈ જોઈ જશે એ પત્રને,
ભીતિના ભણકારા પળપળ થાય જો ! શોભે.

કંચુકી છોડીને કાઢ્યો પત્રને,
હૃદયે ચાંપી ચુંબ્યો વારંવાર તે;
અંગુલિ થરથરતી કંપે કાય જો,
જાણે શરમ-સિતારીના મૃદુ તાર જો ! શોભે.

"મુજ વા'લી મુજ ગૃહમંદિરની દેવી હો!"
"તુંમાં હુંમાં અંતર નહિ પણ ઐક્ય જો"
"પૂરી એકબીજાની સઘળી ન્યૂનતા"
"સાથે રમશું જીવનનાં સહુ ખેલ જો!" શોભે.

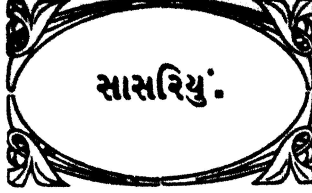
"મુજ જીવનની સ્નેહભરી ઓ! સુંદરી"
"તુજ વાડીમાં ફરતાં નૌતમ નેહથી"
"સાથે ગાશું સત્ ચિત્ આનંદ ગીતડાં"
સ્વામીના ઉદ્ગારો વાંચે હર્ષથી! શોભે.

પ્રિયતમનો વાંચીને પહેલો પત્ર આ,
ઊર્મિ અંતર હર્ષભરી ઊભરાય જો;
વાંચે વાંચે ફરી ફરીને વાંચતી,
અમૃતરસની પ્યાલી જ્યમ છલકાય જો! શોભે.

હસતી મુગ્ધા વાંચીને પતિ–પત્રને,
સામે ચંદ્ર હસે રજનીના સંગમાં;
જગ આખું ડોલે એ જ્યોતિ–ચંદ્રથી,
રમણી ડોલે પ્રિયતમના એ પત્રમાં! શોભે.

અનુભવી સમજે આ જીવનની ઘડી,
રસિયાં થાયે રસભીનાં રસબોળ જો;
મુજને જાગે શમણાં આવાં સ્નેહનાં,
તમમાં પણ જાગે એવી આશિષ જો! શોભે.

સાસરિયું.

(ઢાળ: ઓધવ ! નંદનો છોરો તે નમેરો થયો રે લોલ.)

સખી ! સાસરિયું સ્નેહ સમું ધામ છે રે લોલઃ
સુખ શાંતિ તણો વિશ્રામ છે રે લોલઃ—સખી.

મુજ સસરાજી દયા દેવ તાતજી રે લોલઃ
સ્નેહ—સાસુડી માત સમાં શોભતાં રે લોલઃ
મુજ નણુદી સુખોનો આરામ છે રે લોલઃ
સખી ! સાસરિયું સ્નેહ સમું ધામ છે રે લોલ.

મુજ દેર જેઠ ક્ષમા સત્ત્વરૂપ છે રે લોલઃ
જેની શીળી છાયા અદ્ભુત છે રે લોલઃ
કંથ કોડીલો પ્રેમ પ્રભુ ક્હાન છે રે લોલઃ
સખી ! સાસરિયું સ્નેહ સમું ધામ છે રે લોલ.

દયા ધર્મ તણું રાજ્ય રૂડું શોભતું રે લોલઃ
સંપ સ્નેહ તણું તેજ સદા ઓપતું રે લોલઃ
સદા સુંદરી જીવન તણું ગામ છે રે લોલઃ
સખી ! સાસરિયું સ્નેહ સમું ધામ છે રે લોલ.

વે'લા આવો રે !

(ઢાળ : વાવ્યો હળદરનો ગાંઠિયો, ઊગ્યો ગુલાબીનો છોડ.)

બાંધી મઢુલી બ્રહ્મની, ગંગા–કાંઠડે રાજ !
વે'લા આવો રે ! જોગીરાજ મહારાજ.

લીલી લતા લીલી છાંયડી, લીલી વગડાની લે'ર !
વે'લા આવો રે ! જોગીરાજ મહારાજ.

બ્રહ્મભોગી મારા નાથજી, કરશું વિશ્વની વાત !
વે'લા આવો રે ! જોગીરાજ મહારાજ.

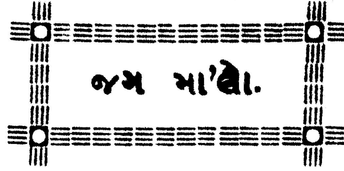
ફૂલડાં વીણીશું જ્ઞાનનાં, દેશું જગતને લા'ણુ !
વે'લા આવો રે ! જોગીરાજ મહારાજ.

જોગ સાધીશું સ્નેહનો, ધરી નાથનું ધ્યાન !
વે'લા આવો રે ! જોગીરાજ મહારાજ.

ભેખ ધારીશું પ્રેમનો "સેવા" કરશું હો ! રાજ !
વે'લા આવો રે ! જોગીરાજ મહારાજ.

ભગવી કંથા ભગવું ધ્યાને, ભગવા હૃદયના રાજ !
વે'લા આવો રે ! જોગીરાજ મહારાજ.

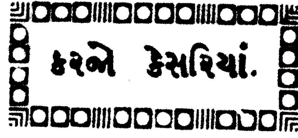

(ઢાળઃ સખી હું તો જળ રે જમુનાનાં પાણી ગઈ'તી)

બની બે'ન ગૃહિણી જગતને દીપાવો,
વદી સ્નેહ-વાણી જીવનને શોભાવો;
હાં રે ! બે'ન હેતાળ હૈડાંથી આવો,
હો ! શાણી બે'ન સ્નેહી બનીને જગ મા'લો.

હાં રે દેશ-બાંધુની સેવા કરીને,
ફરો દુઃખી હૃદયોમાં ધ્યાન ધરીને;
હાં રે ! બે'ન અનાથનો હાથ ઝાલો,
હો ! શાણી બે'ન સ્નેહી બનીને જગ મા'લો.

(ઢાળ: ઝીણા ઝરમર વરસે મેહ.)

રૂડી રણઘેલી રણવાટ,
કરજો કેસરિયાં.

શૂરવીરોનાં સ્વર્ગ ને ઘાટ,
કરજો કેસરિયાં. ધ્રુવ.

સિંહણના સુતની ગર્જનાથી,
ધ્રુજે ધરા ને ધરાઠ રે:

ક્ષત્રી-હાકે પૃથ્વી ડોલે, ને
ડોલે દશે દિકપાળ:
કરજો કેસરિયાં.

રણે ચઢયા નણદલના વીરા,
વરજો વિજય-જય-માળા રે:

શોભાવી નાથ નિજ માતાની કૂખને,
જગવો શૂરાતન-જવાળા રે!
હો! કરજો કેસરિયાં.

સેવાનો ધર્મ સ્વીકારો.

(ઢાળ: રામ રાખે તેમ રહીએ.)

સેવાનો ધર્મ સ્વીકારો, સાહેલીઓ !
સેવાનો ધર્મ સ્વીકારો.

દુનિયાના ધર્મની સેવા જ ચાવી,
ઉઘાડે પ્રેમ-પટારો, સાહેલીઓ !
સેવાનો ધર્મ સ્વીકારો.

જાત-ભાત-ભેદોના કલેશ સહુ છોડી,
એકતાની લાગણી સ્વીકારો, સાહેલીઓ !
સેવાનો ધર્મ સ્વીકારો.

ભૂખ્યાને ભાખરી ને તરસ્યાને પાણી,
અંધાને પડતાં ઉગારો, સાહેલીઓ !
સેવાનો ધર્મ સ્વીકારો.

દઇને દિલાસો દુઃખી હૃદયને,
શાંતિની વાત વિચારો, સાહેલીઓ !
સેવાનો ધર્મ સ્વીકારો.

પ્રેમી પ્રભુને પામવાને માટે
સેવાનો શ્રેષ્ઠ સિતારો, સાહેલીઓ !
સેવાનો ધર્મ સ્વીકારો.

વીરનું હાલરડું.

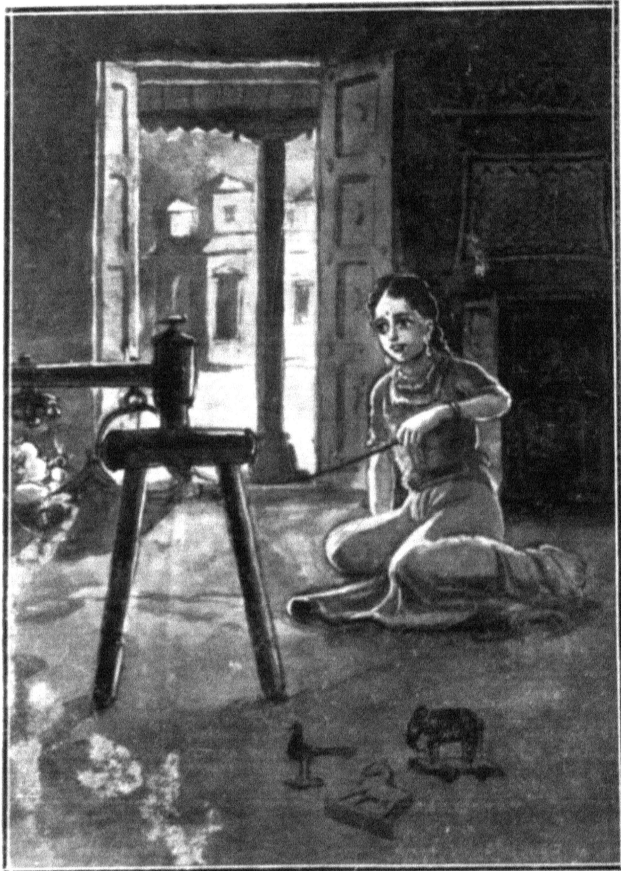
(ઢાળ: તમે સાડો મેલો કહાન ! પોઢો પારણિયે ભગવાન.)

તમે ઝૂલો મારા વીર !
પોઢો પારણિયે ધરી ધીર.

હળુ હળુ હીંચોળું હેતે, ગાઇ સદા રસ—ગીત,
સાંભળજો સ્નેહ ધારી હો ! વીર સૂતાં સૂતાં યે ચિત્ત;
તમે ઝૂલો મારા વીર !
પોઢો પારણિયે ધરી ધીર.

હીરલા કોહીનૂર જડાવ્યા, પારણામાં અણુમોલ,
રેશમની રૂડી દોરડી શોભે, એ'નડી કેરા બોલ;
તમે ઝૂલો મારા વીર !
પોઢો પારણિયે ધરી ધીર.

માવડીનું હેત મોંઘેરૂં જાણું, જગ આખે પંકાય,
સાથે માણીશું એ સુખડાં વીરા, માતાની શીળી છાંય;
તમે ઝૂલો મારા વીર !
પોઢો પારણિયે ધરી ધીર.

[ચિત્રકાર:] [રા. રવિશંકર પંડિત.

" તમે ઝૂલો મારા વીર. " પૃષ્ઠ ૩૨

જોશી, આર્ટ' કોટ-મુંબઈ.

રાજાને મહેલે માનવી સેના, ઊભી રહે દિનરાત,
વીરને પારણે સૂરજ ચાંદો, ચોકી કરે સાક્ષાત;
તમે ઝૂલો મારા વીર !
પોઢો પારણિયે ધરી ધીર.

રાજમંદિરે નાયિકા નાચે, સજી ઘણા શણગાર,
કુદરત નાચે વીરને પારણે, બની સદા એકતાર;
તમે ઝૂલો મારા વીર !
પોઢો પારણિયે ધરી ધીર.

રાજમંદિરે નાયિકા નાચે, સજી ઘણા શણગાર,
વીરને પારણે બે'નડી ગાયે, હાલરડાં રસપૂર;
તમે ઝૂલો મારા વીર !
પોઢો પારણિયે ધરી ધીર.

ભવિષ્યની બે'નડી !

(ઢાળ : ગરુડે ચઢી આવજો ગિરધારી.)

મારી બે'ની ભણેલી શીખેલી,
મારા ભારતની એ સુવેલી,
બે'ન ભાવિની આશ ભરેલી;
સદા સેવા સાધવા સહુ જનની,
રહે થઇ સેવિકા તન–મનની.

બાળપણમાં લઈ જ્ઞાન સારૂં,
યુવાવસ્થામાં થાજે વ્યવહારૂ,
પતિ–ગૃહને બનાવે તું ચારુ;
સદા સેવા સાધવા સહુ જનની,
રહે થઇ સેવિકા તન–મનની.

બની પત્ની જગતને દીપાવે,
થઇ માતા કુટુંબ શોભાવે,
મનુ—બાળકો હેતે વધાવે;
સદા સેવા સાધવા સહુ જનની,
રહે થઇ સેવિકા તન–મનની.

રોગી તનના દરદને સુધારી,
દુઃખી દિલડાના ક્લેશ વિદારી,
લેજે શાંતિ ને સ્નેહ સિતારી;
સદા સેવા સાધવા સહુ જનની,
રહે થઇ સેવિકા તન-મનની.

ગૃહ-ગૃહમાં જઇને તપાસે,
શાને ભાંડુ રહે છે ઉદાસે,
શાં શાં દુઃખ રહ્યાં આ અવાસે;
સદા સેવા સાધવા સહુ જનની,
રહે થઇ સેવિકા તન-મનની.

સેવા-સ્નેહનો રોપ રોપાવો,
જ્ઞાન-વારિથી નિત્ય સીંચાવો,
મુજ ભાવિની બે'નડી આવો;
સદા સેવા સાધવા સહુ જનની,
રહે થઈ સેવિકા તન-મનની.

જીવન-રથ

(ઢાળ: દુ:ખિયાની વાતો દુ:ખિયા જાણે)

જીવન-રથ રઢિયાળો એ'ની;
મંગલ ગતિએ ચાલે રે;
સદ્ગુણ-ધોઠલી રૂમઝુમ પગલે,
તાણતી ચાલતી મા'લે રે.

પતિપત્ની આ રથતણા,
ચાક અમુલખ જાણ;
રથ ચાલે એ વિશ્વમાં,
પતિપત્નીને પ્રાણ.

સંગે ચાલે સંગે મા'લે,
જાયે આગળ વધતાં રે;
મધુ મધુ મંગલ રસગીતોથી,
રસભીનાં થઈ હસતાં રે.

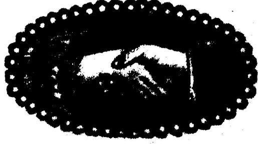
વિકટ માર્ગ છે જગતનો,
જંગલ ઝાડી અપાર;
પ્રયાણ દુર્લભ ભાસતું,
જવું ગુરુને દ્વાર.

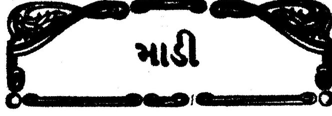
નાથના નામના સ્વર્ગીય ચીલે,
પ્રણયી પગલે ચાલે રે;
અન્યોઅન્યને આધારે ને,
એકબીજાને ઝાલે રે.

હસતો રમતો પહોંચતો,
આખર પ્રભુને દ્વાર;
પુણ્ય-પ્રભાનાં રત્નનો,
ભરી ઘણો ભંડાર.

ધીરા ધીરા ભણકારા જ્યાં, વાંસલડીના વાગે રે;
પ્રેમ-પ્રભુનાં નયણાંની જ્યાં, જ્યોત અનેરી જાગે રે.

જીવન—રથ રઢિયાળો એ'ની,
મંગલ ગતિએ ચાલે રે;
સદ્ગુણ-ઘોડલી ફૂમઝુમ પગલે,
તાણતી ચાલતી મા'લે રે.

માડી

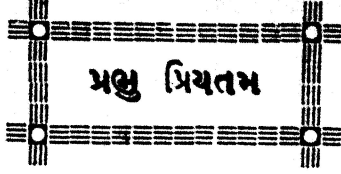
(ઢાળ: ગંગાની ગળણી ને જમનાનાં પાણી.)

અમૃત પ્યાલી ને વા'લામાં વા'લી,
માતા વિનાનું જગ બધું ખાલી;
જન્મતાં માતા ને મરતાં યે માતા,
સર્વ સંભારે માડી સુખદાતા.

મિષ્ટમાં મિષ્ટ ને ઉત્તમ ખાણું,
માતાના હેતથી જેહ પોષાણું;
દુનિયાના દુઃખમાં શાંતિ પ્રમાણું,
માડી સુશબ્દનું સ્વર્ગીય લા'ણું.

સમ્રાટ રાજા ને રાંક ભીખારી,
માડીના હેતનો મહિમા ભારી;
પ્રેમનો સાગર ને વા'લની વાડી,
સર્વ સંભારે ઓ ! માડી ! માડી !

પ્રભુ પ્રિયતમ

(ઢાળ: રાતડલી રળિયામણી, મનમોહનજી.)

પ્રેમે પૂજા કરૂં આજ રે,
પ્રભુ પ્રિયતમજી;
ધરી શાંતિ-સ્નેહનો સાજ,
પ્રાણથી પ્યારા રે પ્રભુ પ્રિયતમજી-પ્રેમે પૂજા૦

વિનય વિવેક વિચારનો, ભર્યો પ્રસાદીથાળ;
સ્નેહમંત્રની ઘંટડી, સાથે સદ્‌ગુણ-માળ.
ગાઉં ગીતો તમ નામનાં પ્રભુ પ્રિયતમજી;
અમ અબળાના આધાર,
પ્રાણથી પ્યારા રે પ્રભુ પ્રિયતમજી-પ્રેમે પૂજા૦

પ્રભુદ્વારમાં પહોંચવા, પ્રથમ પગથિયું એ જ;
પતિસેવાની જ્યોતિનું, પ્રકટે છે જે તેજ.
પત્ની જાગે પતિ-તેજમાં, પ્રભુ પ્રિયતમજી;
તેનો જાગે રૂડો સંસાર,
પ્રાણથી પ્યારા રે પ્રભુ પ્રિયતમજી-પ્રેમે પૂજા૦

અમારા અવાસમાં

(ઢાળ: રામ રાખે તેમ રહીએ.)

આવો જગતના અવાસમાં;
ગુરુદેવ ! આવો અમારા અવાસમાં.

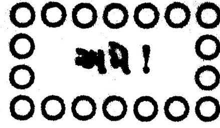
દિલડાની વેલડી એ'કી રહી છે,
સદ્ગુણ — પાંદડી — સુવાસમાં;
ગુરુદેવ ! આવો અમારા અવાસમાં.

ચોખ્ખું બનાવ્યું જીવન–આંગણું,
કાંટા ઊખેડી કંકાસના;
ગુરુદેવ ! આવો અમારા અવાસમાં.

તોડી તિમિર ગાઢ માયા ને મોહનું;
રમીએ અનંત ઊજાસમાં,
ગુરુદેવ ! આવો અમારા અવાસમાં.

પ્રાર્થના કરે છે પૂર્વ દિશામાં,
ઊભાં બાલુડાં ઉલ્લાસમાં;
ગુરુદેવ ! આવો અમારા અવાસમાં.

અમે !

(ઢાળ: શીખ સાસુજી દે છે રે વહુજી રહો ઢંગે.)

અમે સુખડામાં રહીએ રે, અમારા જીવનથી સદા;
અમે નિત્ય સંતોષી રે, જરા નહીં મોહ કદા.

જે જે જીવન પામ્યાં રે, તેમાં જીવી લેવું પ્રીતે;
રાય--રંકની સ્થિતિનો, જરા નહીં ક્ષોભ ચિત્તે.

ભલે મેડી ઝરૂખા કે, સોનાની અંબાડી મળે;
ભલે ઝૂંપડી ખેતર કે, ભલે હળ લેવું પડે.
કદી વૈશાખી તડકાની, સળગતી લૂ આવી મળે;
કદી હિમના ઢગલાની, શિયાળુ ઠંડી પડે.

ભલે સહરાની રેતીનાં, રણોમાં ભટકવું થશે;
ભલે સુંદર કુંજોમાં, સુખોની શાંતિ હશે.
અમને સઘળું એ સરખું રે, અમારી એ જ રીતિ;
અમે સર્વથી જૂદા રે, અમારે સહુથી પ્રીતિ.

અમ કાફલો જૂદો રે, જગતથી ચાલ્યાં કરે;
પ્રભુ-પ્રેમના સંતો રે, સદા અમ સાથ ધરે.
અમને સઘળા પ્યારા રે, નહીં કોઈ જૂદું જરા;
અમે જેવા ને તેવા રે, સદા યે સંતોષી ખરા !

કોયલડી

(ઢાળઃ સખી ફરવા જાઉં તો વિદ્યાવાટિકા મહીં.)

મેં તો નિરખી એ જાદુભરી કોયલડી,
કરે મીઠડલો ટુહુક ટહુકાર રે,
સ્નેહમંત્ર સાંભળું સદા યે એ સાદમાં !

આંબલિયાની ડાળ પર,
બોલી કૂક કૂક કૂક;
જાણે વેણુ વાગતી,
ટુહુક ટુહુક ટુહુક.
મારા હૈડામાં ગીત તણું ઝરણું ઝરે,
ડોલે જીવન–સાથીનું નાવ રે,
સ્નેહમંત્ર સાંભળું સદા યે એ સાદમાં !

ગજવે પૃથ્વી ગગનને,
ગાઇ સદા રસગીત;
જગ આખું નિત્યે ધરે,
તુજ ટહુકાને ચિત્ત.
તારી મીઠલડી વાણી સુણી દિલડું ઠરે,
તારા ઊંડા ઘેરા લલકાર રે,
સ્નેહમંત્ર સાંભળું સદા યે એ સાદમાં !

અંતર–પટમાં જાગતું,
નવલું ચેતન આજ;
રણવગડો પણ જાગતો,
કોયલ ધરતી તાજ.

તારા ટહુકાનો સમજું હું ભેદ તો હવે,
મારૂં હૈડું સમજે હવે હેત રે,
સ્નેહમંત્ર સાંભળું સદા યે એ સાદમાં !

